

Bakalářská práce

Lucká válka očima středověkých kronikářů

Studijní program:

B0114A300071 Dějepis se zaměřením na vzdělávání

Studijní obory:

Dějepis se zaměřením na vzdělávání
Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání

Autor práce:

Vojtěch Lohniský

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Smrž, PhD.
Katedra historie

Liberec 2024

Zadání bakalářské práce

Lucká válka očima středověkých kronikářů

<i>Jméno a příjmení:</i>	Vojtěch Lohniský
<i>Osobní číslo:</i>	P21000305
<i>Studijní program:</i>	B0114A300071 Dějepis se zaměřením na vzdělávání
<i>Specializace:</i>	Dějepis se zaměřením na vzdělávání Základy společenských věd se zaměřením na vzdělávání
<i>Zadávací katedra:</i>	Katedra historie
<i>Akademický rok:</i>	2022/2023

Zásady pro vypracování:

Práce se zabývá vývojem podoby pověsti o lucké válce v českých středověkých kronikách od 12. do 15. století. Podoby příběhu v jednotlivých českých kronikách budou analyzovány a komparovány jak mezi sebou, tak s poznatky moderních autorů zabývajících se českým středověkem. Při zpracování jednotlivých dílčích témat bude zohledněna osobnost autora a doba vzniku díla. Cílem je zmapovat příběh o lucké válce v různých variantách jednotlivých záznamů od prvního výskytu v Kosmově kronice až do vrcholného středověku a postihnout vývoj vyprávění příslušné pověsti.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování práce:

tištěná/elektronická

Jazyk práce:

čeština

Seznam odborné literatury:

Literatura:

GRAUS, František. Živá minulost. Překlad: Jan Dobeš. Nakladatelství Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2015-8

CHARVÁT, Petr. Příběhy dávného času; staré pověsti české dnes. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7

KARBUSICKÝ, Vladimír. Báje, mýty, dějiny. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0

KARBUSICKÝ, Vladimír. Nejstarší pověsti české: Fantazie – domněnky – fakta. Praha: Mladá fronta, 1966

KRÁLÍK, Oldřich. Kosmova kronika a předchozí tradice. Praha: Vyšehrad, 1976

NEJEDLÝ, Zdeněk. Staré pověsti české jako historický pramen. 1. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1953.

TŘEŠTÍK, Dušan. Kosmas. Nakladatelství Melantrich v Praze, 1972.

Vedoucí práce:

PhDr. Pavel Smrž, PhD.

Katedra historie

Datum zadání práce:

28. dubna 2023

Předpokládaný termín odevzdání: 4. června 2024

L.S.

prof. RNDr. Jan Pícek, CSc.
děkan

doc. PhDr. Milan Svoboda, Ph.D.
garant studijního programu

V Liberci dne 1. října 2022

Prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně jako původní dílo s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé bakalářské práce a konzultantem.

Jsem si vědom toho, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu Technické univerzity v Liberci.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti Technickou univerzitu v Liberci; v tomto případě má Technická univerzita v Liberci právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Současně čestně prohlašuji, že text elektronické podoby práce vložený do IS/STAG se shoduje s textem tištěné podoby práce.

Beru na vědomí, že má bakalářská práce bude zveřejněna Technickou univerzitou v Liberci v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších předpisů.

Jsem si vědom následků, které podle zákona o vysokých školách mohou vyplývat z porušení tohoto prohlášení.

Anotace

Tématem bakalářské práce je problematika příběhu o lucké válce, z něhož se později stala jedna ze starých pověstí českých, a jeho vykreslení v různých středověkých kronikách mezi dvanáctým a patnáctým stoletím. Popsány a porovnány jsou jednotlivé prvky příběhu, včetně konfrontace s poznatky novodobých historiků.

Klíčová slova

středověk; český středověk; lucká válka; kronika

Annotation

The bachelor thesis deals with the topic of Lucko war story, which later became one of the Ancient Czech Legends, and its portrayal in many medieval chronicles between twelfth and fifteenth centuries. The parts are described and compared, including confrontation with results of research of modern historians.

Key words

Middle Ages; Czech Middle Ages; Lucko war story; Chronicle

Poděkování

Rád bych poděkoval PhDr. P. Smržovi za vedení mé práce. Děkuji také rodině a blízkým za podporu během studia.

Vojtěch Lohniský

Obsah

Seznam tabulek	10
ÚVOD	11
1 Kritika pramenů a literatury	12
1.1 NEŽ ZAČNEME – aneb kritika středověkých kronik	12
1.2 Kosmas – osobnost, vzdělanost, autorita	13
1.3 Pohled do Dalimilovy kroniky, aneb „nová“ veršovaná lucká válka.....	13
1.4 Stríčky lucké války v době Karla IV.....	14
1.4.1 Jan Marignola	14
1.4.2 Přibík Pulkava, aneb syntéza Kosmy a Dalimila.....	15
1.5 Lucká válka postkarlovska: Historie česká od Eneáše Sylvia Piccolominiho ..	15
1.6 Stručný přehled autorů zabývajících se českými bájemi	15
2 Historické reminiscence	17
3 ÚSTŘEDNÍ STŘET – cesta malé české Iliady skrz staletí.....	20
3.1 Kosmas – historicky první písemné zaznamenání příběhu o lucké válce	20
3.1.1 Čas diskurzu, čas vyprávění	21
3.2 Dalimilova epická báseň	21
3.2.1 Dalimil: Ot Vladislava Žatečského.....	21
3.2.2 Dalimil: O turském boji tuto pravi	22
3.3 Jan Marignola: O knížeti Vratislavovi a jeho vojenské výpravě + O významném vítězství Čechů.	23
3.4 Přibík Pulkava: O poslední válce luckého knížete Vlastislava	24
3.5 Eneáš: O Křesomyslovi, který byl nazýván také Neklan, osmém českém knížeti, a o kruté válce, kterou svedl se svým strýcem Vratislavem.	25
3.5.1 Podkapitola o Styrově spasitelství.....	25
4 PASTOREK STRABA – postupné odpařování pohanských reálií.....	27
4.1 Pohanské reálie u Kosmy	27
4.2 Dalimil čarodějnice opatrně zachovávající	28

4.3	Marignola pohanství od Kosmy přebírající.....	29
4.4	Přibík pohanství tlumící	29
4.5	Eneáš – zpracování pohanského prvku od budoucího papeže	31
5	(NE)ZBABĚLÝ KNÍŽE – Neklanové mnoha charakterů.....	32
5.1.1	Jmenoval se Kosmův kníže opravdu Neklan?.....	32
5.1.2	Dalimilova obhajoba neprůrazného knížete	32
5.1.3	Vrcholně-středověký Neklan – ještě zbabělejší.....	33
6	DURYNKŮV ZLOČIN – vývoj etického pozadí poslední pohanské pověsti	34
6.1	Kosmas: Kapitola XIII.	35
6.1.1	Charvát: Srovnání (Kosmova) Durynka s evropskými obdobami	36
6.1.2	Widukindova historka o Durynkovi	36
6.2	Dalimil: O smrti kněze žatečského.....	37
6.3	Marignola: Příběh o bezbožnosti a zločinu kteréhosi hanebného zrádce.....	38
6.4	Přibík Pulkava a jeho Durynk	38
6.5	Eneáš: Kapitola XI. – O nevěrném Durynkovi, který zavraždil jemu svěřeného Vratislavova syna a byl po zásluze potrestán	39
6.5.1	Podkapitola o Durynkově morálním provinění	39
	ZÁVĚR	41
	BIBLIOGRAFIE:.....	42
	Prameny:.....	42
	Literatura:	42
	Bakalářské a diplomové práce:.....	43

Seznam tabulek

Tabulka 1:	34
------------------	----

ÚVOD

„Pojďte a poslyšte pověsti dávných časů.“

Alois Jirásek

„Jiráskovo zpracování pověstí není biblický kánon.“¹

Petr Charvát

Pověsti kolem lucké války patří k těm (v porovnání s Libuší) spíše opomíjeným. Jejich nejznámější verze pochází z Jiráskových *Starých pověstí českých*, základní příběhová osa je však mnohem starší. Tato bakalářská práce se zabývá problematikou vyobrazení příběhu o lucké válce ve středověkých kronikách.

Přestože existuje již řada odborných publikací zabývajících se českými bájemi a raně-středověkým myšlením, žádná se zatím nezaměřila výhradně na luckou válku. Téma tedy bylo zvoleno jednak s ohledem na dlouhodobý zájem o české báje a rovněž z důvodu, že pozornost zájemců o pověsti se konkrétně k lucké válce obrací jen poskrovnu.

Struktura textu začíná úvodem, pak jsou stručně představeny prameny, ve kterých se příběh o lucké válce vyskytuje, načež se krátce zastavíme u historického jádra. Hlavní část práce pokrývá analýza a porovnání nejdůležitějších příběhových prvků – ústředního střetnutí dvou protivníků, pohanského pozadí pověsti, postavy neudatného bájného knížete jménem Neklan a nakonec mnohými rozměry morálního podbarvení pasáže o Durynkovi. Následuje závěr a seznam literatury.

Práce si klade za cíl zmapovat vývoj příběhu o lucké válce v různých variantách v jednotlivých dobových kronikách – jmenovitě Kosmova Kronika Čechů, Kronika připsaná tak řečenému Dalimilovi, kroniky ze dvora Karla IV. a nakonec spis Historie česká od Eneáše Sylvia Piccolominiho. Získané poznatky budou analyzovány a porovnány jak mezi sebou tak s výsledky současných badatelů.

¹ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 11.

1 Kritika pramenů a literatury

Jelikož práce z velké části stojí na čtení kronik, je nasnadě na začátku stručně pojednat o náležitostech žánrů středověké kroniky a osobnostech jednotlivých kronikářů.

1.1 NEŽ ZAČNEME – aneb kritika středověkých kronik

„Je rozdíl mezi tím, jestli doboví autoři vnímali dějiny jako výčet událostí, nebo jestli dějiny vyprávějí jako drama, které má ze své podstaty vždy určité rozuzlení...“²

Václav Smyčka

Ačkoliv středověké kroniky byly v dávné i nedávné minulosti mnohokrát analyzovány, míra jejich faktičnosti je víceméně nedohledatelná – zvláště co se týče bájných počátků. Tehdejší kronikáři – kromě toho, že příliš nerozlišovali mezi historií a mýtem – svá díla mnohdy ani nezamýšleli jako primárně historická. Například saský mnich Widukind při líčení bájných počátků svého kmene beze studu přiznává, že „*jakoukoliv jistotu zastírá přílišná starobylost.*“³ Není výjimkou doslovné vypůjčování úryvků z Bible nebo z děl antických autorů. Práce s ověřitelností informací je až záležitost novodobá, protože v kronikách nacházíme i poměrně bizarní zápisky – například v Anglosaské kronice je psáno, že v roce 793 v zemi Northumbrijců létali draci.⁴

Důvod je ten, že kroniky nemají charakter dnešních historických studií, ale připomínají spíš reportáže, svědectví, paměti. Podle myšlení tehdejších lidí se dějiny děly přesně tak jak mají, proto se kroniky vzájemně téměř vůbec nereflektovaly, ale spíše na sebe navazovaly. Vycházelo se z toho, že spisovatelé jsou duchovní vážené osoby a zpochybňovat je by bylo kacířství (dnes se zpochybňování naopak považuje za ctnost), protože Bůh je obdařil literárním talentem, aby vyprávěli.⁵

Zároveň (mýtická) historie často sloužila jako nástroj legitimizace panovnické moci nebo ukotvení národa v evropském prostoru pomocí zahloubení jeho kořenů co nejdál do minulosti, protože faktičnost nehrála hlavní roli. Maďaři se prezentovali jako potomci praotce Magora, bratra jistého Hunora, praotce Hunů.⁶ Widukind Saský sepisující své dílo

² V devadesátých letech skončila představa o pokrokovosti dějin. [online]. [2024-2-18]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/11/v-devadesatych-letech-skoncila-predstava-o-pokrokovosti-dejin/>

³ *Dějiny Sasů*. WIDUKIND z Corvey. Jakub IZDNÝ a Kateřina SPURNÁ. Nakladatelství Argo, 2016. ISBN: 978-80-257-1743-1, s. 32

⁴ The Anglo-Saxon Chronicle Translated by James Ingram, [online]. [2024-2-18]. Dostupné z: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/657/pg657-images.html>

⁵ VÁLKA, Josef. *Cesta k vědecké historiografii?*, in: Jiří HANUŠ, Radomír VLČEK, *Historik v proměnách doby a prostředí 19. století*, Brno 2007, s. 19,20.

⁶ KONTLER, László, Miloslav KORBELÍK a Richard PRAŽÁK. *Dějiny Maďarska*. Nakladatelství Lidové noviny 2001, s. 26. ISBN 80-7106-405-X. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:d66d01a0-05f3-11e8-9854-5ef3fc9ae867>

v šedesátých letech 10. století vidí původ svého národa u Řeků (v poznámkách k onomu vydání je uvedeno, že jde dost pravděpodobně o snahu vyrovnat se Frankům, kteří ve stejné době odvozovali svůj původ od Trojanů).⁷ Kosmas neodvozuje praotce Čecha od žádného starověkého kmene je tedy, co se týče původu svého národa, spíše skromný.

1.2 Kosmas – osobnost, vzdělanost, autorita

Nejzkoumanější verzí příběhu o lucké válce je ta úplně nejstarší – z Kosmova díla *Chronica Bohemorum*. Původní Kosmův rukopis se bohužel nedochoval, takže historici nemohli pracovat s originálním zněním – v pozdějších opisech byly do textu často doplňovány poznámky, které opisovatel považoval za důležité. Dílo bylo přeloženo dvakrát, poprvé tak učinil Václav Vladivoj Tomek a podruhé Karel Hrdina, jehož překlad je dodnes používán.

Na poměry raného středověku je postava Kosmy zmapovaná relativně podrobně a jeho životem a myšlením (a samozřejmě kronikou) se již zabývalo mnoho autorů. Na odborné úrovni o něm vydal samostatnou monografii Dušan Třeštík,⁸ nejnověji se Kosmou inovativním způsobem zabýval Petr Charvát.⁹ Na úrovni bakalářských prací jeho životopis shrnula K. Majstríková.¹⁰ O Kosmově životě a díle najdeme mnoho informací i v doslovu vydání kroniky od Marie Bláhové.¹¹

Kosmas se narodil snad v roce 1045 (v roce 1125 se označuje za osmdesátiletého starce) pravděpodobně v církevním prostředí, které mu zajistilo kvalitní vzdělání. Studoval na pražské kapitulní škole a potom na škole při biskupství v Lutychu, což znamenalo celoevropskou prestiž.¹² Na svoji dobu se dožil nezvykle vysokého věku. Patrná je jeho vzdělanost, cituje křesťanské autory, bibli i antickou literaturu. Často dělá narážky na zkažené mravy a v jeho díle najdeme i anekdoty. V samotné kronice je zaznamenán datum smrti manželky Božetěchy a datum smrti Kosmy někým jiným na konci.

1.3 Pohled do Dalimilovy kroniky, aneb „nová“ veršovaná lucká válka

Veršované epické dílo s vžitým názvem *Kronika tak řečeného Dalimila* popisuje české dějiny (respektive jejich vrcholně-středověké pojetí) příběhovou formou až do autorovy současnosti, tedy prvních let vlády Jana Lucemburského.

⁷ *Dějiny Sasů*. WIDUKIND z Corvey. Jakub IZDNÝ a Kateřina SPURNÁ. Nakladatelství Argo, 2016. ISBN: 978-80-257-1743-1, str. 131

⁸ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas*. Nakladatelství Melantrich v Praze, 1972. ISBN nemá

⁹ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7

¹⁰ MAJSTRÍKOVÁ, Kateřina. *Staré pověsti české – dnešní pohled*, 2019 [online]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109412/130265484.pdf?sequence=1>

¹¹ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 217-221

¹² *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 217

Jméno ani osobnost autora známé nejsou, označení „Dalimilova“ pochází až ze 17. století, kdy bylo autorství připsáno boleslavskému kanovníku Dalimilu Meziříčskému.¹³ Název je však vžitý a používán dodnes i v odborné literatuře. Události jsou popisovány z perspektivy šlechtice a českého vlastence, zdůrazňován je protiněmecký prvek.¹⁴

Text díla se zachoval v řadě různých opisů v celém svém znění, přesto se tvary některých místních i vlastních jmen (včetně těch týkajících se lucké války) liší opis od opisu. Lucký náčelník (pro nějž používáme jméno Vlastislav) je zde zván jako Wladyslaw, někdy wlastislaw, či wlatislaw. Jeho hrad (vystavěn mezi Bílinou a Litoměřicemi) je jednou dokonce pojmenován jako Wratslaw. Lucko je v různých verzích nazváno Luczsko, lucko, Litsko, V textu je však nezdůvodněně používán název z doby bližší autorově současnosti Žatecko – zateczsko, zatecko, zateczkko. I lucký náčelník je nezdůvodněně jmenován anachronicky (pokud lze v případě báje toto slovo použít) jako Vladislav Žatečský. Uněslav (Vnislav), v Dalimilově verzi bratr luckého náčelníka, je v různých opisech jmenován jako vnieslaw, wnieslaw, vnyslaw, waczlaw. Postava hrdiny Tyra je jmenována jako Styr, tstyr, Sstir.

1.4 Střípky lucké války v době Karla IV.

Na rozdíl od Kosmy, který zpracovával luckou válku jako ještě víceméně živou (byť umírající) tradici, a iniciativního Dalimila, jenž do příběhu pro zaktualizování přidal nové originální prvky, se kronikáři dvora císaře Karla zabývají luckou válkou jen velmi okrajově, jako bezvýznamnou kapitolkou odkudsi z dávnověku. Císař měl bezpochyby zájem o vyobrazení českých dějin jako směřujících k jeho vládě jako zlatému věku.¹⁵ Ve zmínkách o lucké válce se však jen zřídkakdy projeví kontext, prostředí vzniku díla nebo záměr díla. Většina látky je převzatá, aniž by se ji autoři pokusili nějak výrazněji adaptovat na svoji současnost.

1.4.1 Jan Marignola

Přestože Marignolova latinská kronika je dílo jistě zajímavé, pasáž o lucké válce není obohacena o autorovy zkušenosti ani komentáře, ani nám není nabídnut žádný nový pohled. Většina rysů je shodných s Kosmovou verzí, pokud se od ní odchýlí, působí to spíše jako nezáměrný překlep - např. luckého knížete vytrvale nazývá Vratislav apod. Změny

¹³ KUTNAR, František. *Přehledné dějiny českého a slovenského dějepisectví, [Díl] 1: Od počátku národní kultury až po vyznění obrodného úkolu dějepisectví v druhé polovině 19. století*. SPN, 1973, s. 25. [online]. Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:de5d9270-48f1-11e4-bf02-5ef3fc9ae867>

¹⁴ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 8

¹⁵ *Kroniky doby Karla IV*. Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 557

jsou jen v detailech (např. Tyr obléká knížecí zbroj ještě před obětováním osla, zatímco u Kosmy až po něm).

Autor údajně dostal od Karla úkol projít všechny starší spisy a integrovat české dějiny do dějin světových.¹⁶ K dílu je prý lepší přistupovat spíš jako k cestopisu, protože doplnil text o svoje zážitky a poznatky z Asie.¹⁷ Bláhová konstatuje, že pokus zařadit české dějiny do světových se nezdařil.

1.4.2 Přibík Pulkava, aneb syntéza Kosmy a Dalimila

Obdobně jako u Dalimila – ani Přibíkovo autorství ještě není vyřešeno, ale název je již příliš zažitý a používá se i v akademických kruzích. Originál byl napsaný na pražském císařském dvoře – snad v latině, nicméně dochovalo se velké množství opisů v různých jazycích, což svědčí o mimořádné rozšířenosti již krátce po vzniku.¹⁸

Takzvaný Přibík luckou válku převyprávěl suchým popisným způsobem s prvky Kosmovy i Dalimilovy verze v kapitolách XI, XII, XIII.

1.5 Lucká válka postkarlovska: Historie česká od Eneáše Sylvia Piccolominiho

Eneáš Sylvius pocházel z chudých poměrů, ale ve společenském žebříčku se mu podařilo vystoupat do vysokých církevních úřadů a nakonec roku 1458¹⁹ až na papežskou stoliči. Stal se tak bezprostředním svědkem řady klíčových dějinných událostí své doby. Z celoevropského pohledu je důležitý tím, že organizoval křížovou výpravu proti Turkům. Z českého pohledu je zajímavý svým téměř celoživotním stýkáním a potýkáním s husitskou otázkou.

Své poznatky a svůj zájem o Čechy promítl do díla *Historia Bohemica* (dedikoval králi Aragonie), cenné především kvůli části zabývající se husitstvím (autorova současnost), kde píše z velké části podle vlastních zkušeností. Tato práce se však bude zabývat Eneášovým pojetím českého dávnověku. Bájnými pohanskými Přemyslovci se zabývá v kapitole IX, lucké války se týká kapitola X a Durynkem se zabývá kapitola XI.

1.6 Stručný přehled autorů zabývajících se českými bájemi

Abychom porozuměli tomu, proč Jiráskovo zpracování není biblický kánon, musíme začít už v době národního obrození. Zkoumání českých bájí zaznamenaných ve středověkých kronikách lze zjednodušeně rozčlenit do dvou nejširších proudů:

¹⁶ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 580

¹⁷ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 582

¹⁸ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 572-573

¹⁹ *Historia Bohemica, Historie česká.* PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, s. XXV. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

První reprezentuje Josef Dobrovský podniknuvší první *Kritické pokusy očistit starší české dějiny od pozdějších výmyslů* (tak se jmenuje cyklus statí), kde se věnoval lingvistickému rozboru jmen, aniž by se zabýval historičností.²⁰ Druhý proud reprezentuje samotný tvůrce *Dějin národu českého* František Palacký spoléhající na autenticitu událostí zachovaných v lidovém vyprávění skrze staletí – paralelně s kronikáři.²¹

Na lidové pojetí navazuje kulturní ideolog KSČ Zdeněk Nejedlý, jenž vidí *Staré pověsti české jako historický pramen*.²² Do nekompromisní kritiky Nejedlého, ale rovněž i celého proudu lidovosti se pustil pozdější emigrant Vladimír Karbusický,²³ podle něhož je nemožné uchování rozsáhlých pověstí od pravěku po současnost pouze pomocí lidové slovesnosti – místo toho nabízí hypotézu, že zaznamenané pověsti pochází z českých hrdinských zpěvů na hradeckých dvorech (pod germánským kulturním vlivem).

Zatímco literární historik Oldřich Králík se k řadě Karbusického závěrů s výhradami nakonec přiklonil, Dušan Třeštík se proti Karbusického „hrdinské epice“ ostře vymezuje²⁴ a drží se interpretace lidového podání paralelně s kronikami, přestože sám připouští, že ona lidovost je těžko uchopitelná.²⁵ Nejnovější dílo zabývající se českými bájemi jsou *Příběhy dávného času* archeologa a orientalisty Petra Charváta.

²⁰ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 77; TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-138-7, s. 8.

²¹ PALACKÝ, František a Rudolf TSCHORN. *Dějiny národu českého v Čechách a v Moravě*. L. Mazáč, 1936. sv. 1, s. 73-74. [online] Dostupné z: <https://kramerius5.nkp.cz/uuid/uuid:98e17bb0-38aa-11e8-b52f-5ef3fc9ae867>

²² NEJEDLÝ, Zdeněk. *Staré pověsti české jako historický pramen*. Nakladatelství Československý spisovatel, 1953. ISBN nemá.

²³ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0

²⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů*. Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-646-X, s. 19.

²⁵ TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů*. Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-646-X, s. 77.

2 Historické reminiscence

Hledání historického jádra starých pověstí českých a zasazování mezi události evropského raného středověku působí v dnešní době spíše bizarně („*Otázkou je, zda praotec Čech přišel před Sámem nebo až po něm.*“²⁶). Lucká válka je však případ velmi specifický.

Snaha najít reálnou bitvu poslouživší jako předobraz pověsti je (na rozdíl od podobných pokusů u praotce nebo dívčí války) velmi logická iniciativa, jelikož hradiště Vlastislav kousek od Litoměřic existovalo,²⁷ v klášteře sv. Michaela v Bambergu je v nekrologu doložen člověk „*Styro, občan český*“ a v kronice Josifon, napsané (hebrejsky) v Itálii je zmíněn geografický pojem Lučanin,²⁸ což by všechno hovořilo pro existenci historického předobrazu luckého knížectví.

Nejzajímavější je z hlediska historického předobrazu Lucka úryvek v *Dějinách Sasů* mnicha Widukinda z Corvey – existuje hypotéza, že saskému kronikáři (10. stol.) se v událostech krátce po vraždě knížete Václava otiskla stejná událost, jejíž reminiscenci čteme i v Kosmově Bájném vyprávění starců.

„*Poněvadž se bál sousedního subregula (doslova podkrálíček, někdy překládáno jako knížátko) a protože byl (tento velmož) poslušen saské moci, vyhlásil mu Boleslav válku. Subregulus poslal do Saska zprávu s žádostí o posily. Byl tedy vyslán Asik s legií merseburských, silnou skupinou z Hassegau, a ještě vojsko Durynků. Ona legie se skládala z lupičů, protože král Jindřich byl sice velmi přísný vůči cizincům, v domácích záležitostech byl však mírný. Když uviděl nějakého lupiče nebo zloděje, jenž byl silný a schopný válčit, nevykonal na něm spravedlivý trest, ale usídlil ho v podhradí Merseburgu, a poskytl mu zbraně a území. Nesměl sice útočit na spoluobyvatele, proti barbarům si však mohl dovolit loupit, jak chtěl. Legie, jež se skládala z množství takovýchto lidí, se tedy vydala na tažení. Jelikož se Boleslav doslechl o saském vojsku, a o tom, že Sasové a Durynkové proti němu táhnout odděleně, rozdělil své druhy také, protože byl velmi chytrý, a rozhodl se, že se utká s každou armádou zvlášť.*“²⁹

²⁶ MAJSTRÍKOVÁ, Kateřina. *Staré pověsti české – dnešní pohled*, 2019, s. 21. [online] Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109412/130265484.pdf?sequence=1>

²⁷ NGUYENOVÁ, Natálie. *Hradiště Vlastislav mezi mýty a skutečností*, 2022. [online] Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/48468/1/Bakalarska%20prace%20-%20Hradiste%20Vlastislav%20mezi%20myty%20a%20skutecnosti.pdf>

²⁸ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 138

²⁹ *Dějiny Sasů*. WIDUKIND z Corvey. Jakub IZDNÝ a Kateřina SPURNÁ. Nakladatelství Argo, 2016. ISBN: 978-80-257-1743-1, s. 69

Potenciální ztotožnění Kosmova Vlastislava s Widukindovým subregulem rozpracoval V. Karbusický.³⁰ Vladimír Čtverák ve své encyklopedii českých hradíšť zastává hypotézu, že hradíště Vlastislav nejspíše vyrostlo i zaniklo až ve století desátém,³¹ což by korespondovalo s dobou Boleslava Ukrutného.

Widukindův text však nabízí mnohem širší prostor pro interpretaci. Miloš Šolle se ve svém *Staroslovanském hradisku* přiklání ke ztotožnění subregula s Radslavem Zlickým, neboť je patrné (z Kristiánovy legendy), že Václav Radslava nezničil, ale také je patrné, že k jeho likvidaci muselo dojít krátce poté.³² Bohužel (jak je v raném středověku zvykem) samotná existence zlického knížete Radslava je dost sporná a důvěryhodnost pramenů vratká. Jediný původní pramen informující nás o střetu Václava s kouřimským knížetem (jehož jméno tam ani nepadne) je Kristiánova legenda a originalitu příslušné kapitoly zpochybnil ve své studii Oldřich Králík.³³

Podle Třeštíka je pověst o lucké válce „*obecně považována za ohlas bojů v 9. století, které vedly ke sjednocení Čech*“³⁴ – zpochybňuje však historický předobraz (pravděpodobně myslí Widukindovu historku o subregulovi, ale explicitně to nevyjádří), včetně zakotvení v 10. století. Jinou hypotézu však nepředkládá. Z textu nepřímou vyplývá, že považuje luckou válku za událost čistě literární bez jednoznačného historického předobrazu. K původu jména Vlastislav se vyjadřuje skepticky – nelze spolehlivě určit, jestli patřilo nejdřív knížeti, jenž podle sebe pojmenoval hradisko, nebo si Kosmas vymyslel knížete podle již známého jména hradiska.

Oldřich Králík se Widukindovým odstavcem nezabývá, nicméně ve studii s cílem prokázat existenci českých hrdinských zpěvů (což se mu nepodařilo) mluví o hypotetické předloze tří raně-středověkých děl (Kosmas, Kristián, 1. staroslověnská legenda o svatém Václavu) a přestože deklaruje nemožnost její rekonstrukce, vyslovuje se pro vysokou pravděpodobnost ztotožnění Tiry ze staroslověnské legendy a Tyra, hlavního hrdiny příběhu o lucké válce z *Chronica Bohemorum*.³⁵

³⁰ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 150-153

³¹ ČTVERÁK, Vladimír. *Encyklopedie hradíšť v Čechách*. Libri, 2003, s. 342. ISBN 80-7277-173-6. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:2bf62b70-d981-11e5-9f76-5ef3fc9bb22f>

³² ŠOLLE, Miloš a Jiří BLAŽEK. *Staroslovanské hradisko: charakteristika, funkce, vývoj a význam*. Nakladatelství Vyšehrad, 1984, s. 75. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ca60b8f0-ec1d-11e3-8e46-5ef3fc9ae867>

³³ KRÁLÍK, Oldřich. *Kouřim či Libice?* in: *Listy filologické/Folia philologica*, roč. 95, č. 4, 1972, s. 207–214, zde s. 211. [online] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23460466>

³⁴ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas*. Nakladatelství Melantrich v Praze, 1972. ISBN nemá, s. 139.

³⁵ KRÁLÍK, Oldřich. *Kouřim či Libice?* in: *Listy filologické/Folia philologica*, roč. 95, č. 4, 1972, s. 207–214, zde s. 211. [online] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23460466>

Petr Charvát se jednoznačně nevysloví pro ztotožnění lucké války s Widukindovým odstavcem, ale předkládá řadu dílčích poznatků nepřímo svědčících o existenci historické události a v souladu s Karbusickým se vyslovuje pro dataci příběhu nejpozději do 1. pol. 10. století.³⁶

³⁶ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 64; KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 147,148

3 ÚSTŘEDNÍ STŘET – cesta malé české Iliady skrz staletí

Tato kapitola nazvaná Ústřední střetnutí se bude zabývat především nejvýraznějšími dějovými konturami – Tyrem v Neklanově zbroji, luckým náčelníkem Vlastislavem, jejich proslovy a bojem na Turském poli.

3.1 Kosmas – historicky první písemné zaznamenání příběhu o lucké válce

Nejstarší zpracování lucké války se nachází v Bájném vyprávění starců. Setkáváme se zde poprvé s postavami, jež jsou dnes každému fanouškovi Starých pověstí českých důvěrně známé – smírným knížetem Neklanem, hrdinou Tyrem a krutým luckým vévodou Vlastislavem.

Nápadné je, že lucká válka nenavazuje na žádné předchozí vyprávění a neslouží ani jako podhoubí pro nic následujícího. Linie Tyra a Vlastislava je připojena na konec odstavce o mytických knížatech jen jakoby mimochodem, dokonce je na začátku desáté kapitoly zmíněno pokřtění Bořivoje a až pak se vracíme k Neklanovi. „*Nepokládali jsme však za zbytečné do našeho díla na tomto místě vložit stručné vylíčení toho, čeho jsme se z pověsti doslechli o bitvě, svedené dávno předtím za času knížete Neklana na poli zvaném Tursko mezi Čechy a Lučany.*“³⁷

Nejprve je vymezeno dějiště – pole Tursko, země Lucko, její stručná historie a vztah k „nám“ Čechům, jenž je velmi nepřátelský a dynamický. V této expozici padá i první vlastní jméno – Vlastislav, proradný lucký náčelník se záměrem „*nabyti celých Čech.*“ K tomu shromáždí vojsko a pronese bojovný krvežíznivý proslov. Kapitola X končí těsně před ztečí, začátek kapitoly XI však čtenáři představuje ještě jednu (pro badatele ještě nerosozumitelnější) dějovou linii – luckou čarodějnou macechu dávající radu svému pastorkovi, jak zůstat naživu, mimochodem plnou pohanských prvků. Ty pokračují i v další pasáži, kde Čechové před zdánlivě beznadějným bojem na radu jiné čarodějky rituálně jedí syrové oslí maso, čímž si dodávají odvahy (o tom níže v kapitole o pohanském pozadí). V kapitole XII se (konečně) dostáváme k českému zpracování patroklovského archetypu – podruhé je zmíněn Neklan, bázlivější než zajíc (tuto formulaci často přebírají pozdější zpracování), a poprvé představen hrdina „*podle věku i jména Tyr,*“ jenž si obléká panovníkovu zbroj a pronáší proslov o spravedlivém záměru „*našinců.*“ Do toho přichází Lučané, kterým Vlastislav přikazuje vypustit ptáky (další čarodějnický motiv) a nastává střet. Tyr v Neklanově zbroji vyjádří přání, aby mu byla postavena mohyla, pozabíjí hordy Lučanů a padne „*pln jsa šípů jako ježek.*“ Zbytek bitvy Kosmas zestručňuje slovy: „*Neví se, od*

³⁷ *Kosmova kronika česká.* KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 29

koho který neb jakou zahynul ranou...“³⁸ – je zmíněno, že Lučané byli pobiti všichni až na pastorka – ten zjišťuje, že v boji zabil svoji manželku, jež bojovala za Čechy.

3.1.1 Čas diskurzu, čas vyprávění

Jak bylo již naznačeno, tato pověst zabírá největší množství prostoru (podobně obsírná je pasáž o Břetislavově válce s Němci).³⁹ Literární vědci by řekli, že Neklanova česko-lucká a Břetislavova česko-německá válka mají obě dlouhý čas diskurzu, ale krátký čas vyprávění, což znamená, že hlavní dějová linie se odehraje během několika málo dní,⁴⁰ ale zabírá velký prostor. Tento fakt se v očích mnoha autorů stává hlavním argumentem pro existenci předobrazu v podobě hrdinských zpěvů na přemyslovském dvoře (počínaje Karbusickým, následuje Charvát, za axiom to považuje i Končelíková⁴¹).

3.2 Dalimilova epická báseň

Ačkoliv lucká válka u Dalimila pokrývá velký prostor, hlavní dějová linie o střetu Čechů vedených Styrem a Lučanů vedených Vladislavem je hlavním tématem jen dvou kapitol, devatenácté (úvodní představení) a dvaadvacáté (finální bitva). Dvacátá a jednadvacátá se zabývá čarodějkami, o čemž bude pojednáno v kapitole o pohanském koloritu.

3.2.1 Dalimil: Ot Vladislava Žatečského

Přestože název kapitoly nese jméno luckého knížete, vyskytuje se v tomto úseku jen okrajově. Vladislav pouze vyhlašuje válku a přikazuje s sebou vzít ptáky a psy, aby se najedli pobitých Pražanů. Ptáci se vyskytují už u Kosmy, psi jsou Dalimilovým přídavkem. Tzv. Dalimil převzal i Kosmův náznak smrti luckého knížete, ačkoliv na rozdíl od něj spojuje pýchu a pád výhradně s Bohem, který trestá domýšlivost.

Kosmova zmínka o Levém Hradci je zcela vypuštěna a přestože to nikde nepadne explicitně, text nám víceméně podsouvá jako místo děje Prahu (mimo jiné tím, že Neklanovu stranu vytrvale nazývá Pražany).

³⁸ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 32, 33

³⁹ KONČELÍKOVÁ, Iveta, *Epické žánry v Kosmově kronice*, 2009, s. 33. [online] Dostupné z: https://theses.cz/id/v5cga6/downloadPraceContent_adipIdno_14129?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dluck%C3%A1%20v%C3%A1lka%26start%3D2

⁴⁰ Fiktivního příběhového času, který nijak nesouvisí s průběhem historické události, jež byla Kosmově vyprávění předobrazem.

⁴¹ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 104, 105, ale také na s. 188 či 211; CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 64, 65; KONČELÍKOVÁ, Iveta, *Epické žánry v Kosmově kronice*, 2009. [online] Dostupné z:

https://theses.cz/id/v5cga6/downloadPraceContent_adipIdno_14129?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dluck%C3%A1%20v%C3%A1lka%26start%3D2

Velmi rozšířený je úsek rozhovoru mezi knížetem a jeho družiníkem. U Kosmy se dočkáme pouze informace, že si Tyr vzal knížecí zbroj.⁴² Dalimil přidává rozhovor mezi Styrem a Neklanem, kde kníže nabádá ke smířlivosti a ústupkům, čemuž Styr odporuje srdnatým proslovem (o hanbě) a ospravedlněním (pomsta za padlé přátele). Neklanovi je prý rada nemilá, ale svému družiníkovi nebrání. Za zmínku stojí, že v této kapitole zcela schází prvek obléknutí knížecí zbroje (tedy jeden z nejdůležitějších pilířů příběhu).

Styr chce vystavět rov, ze které bude vidět Chýnov, což je taky prvek nový, ale pravděpodobně nemá žádný hlubší význam a Dalimiovi se hodí do rýmu s „rov.“ Kníže mu to slíbí. Rozdíl oproti Kosmovi je, že Styr mluví o mohyle až těsně před bojem „k svým.“⁴³ Poté Dalimil znovu komentuje Styrovy vznešené vlastnosti.

3.2.2 Dalimil: O turském boji tuto pravi

Dostáváme se k ústřednímu střetnutí celého příběhu:

*„Když na Tursko se voje snidu,
Tu velmi litý boj vnidu,
Ot jitra až do večera,
Sta Vladislav a boj bera
Až se však Styr k němu přibra
Kněz Vladislav se k němu vybra
Lučanóm tu Styr zle zdě
Vladislavovi pak hlavu stě.
Pražené Lučěny tak tepiechu,
až potoci krvaví tečiechu.“⁴⁴*

Tuto pasáž je potřeba citovat celou, protože je to úsek, který rozvíjí Kosmovo zestručnění uprostřed střetu. Kosmas popisuje pouze Tyra kosícího hlavy nepřátel a padnuvšího „*pln jsa šípů*“ jako ježek a zbytek bitvy shrnuje věta „*Neví se, od koho který, nebo jak zahynul ranou, jen to víme jistě, že Čechové dobyli vítězství a Lučané všichni byli pobiti...*“⁴⁵ – vůbec se tedy nezmiňuje o smrti Vladislava a ani nikde ani nenaznačuje, že by se Neklanův družiník mohl s luckým knížetem střetnout v osobním souboji. Tohle Dalimil mění, jeho střetnutí je mnohem dynamičtější, emočnější a napínavější (byť taky ne moc dlouhé).

⁴² *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 32

⁴³ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 33

⁴⁴ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 278

⁴⁵ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 33

Smrt Styra je u Dalimila nejen nezdůrazněna, ale zcela vynechána. Znovu je zmíněn až na úplném konci: „*Pro své dobré činy Styr, byl mil Čechóm jako Taterom výr.*“⁴⁶ (Čechům byl milý jako výr Tatarům.) Jeho smrt tedy v Dalimilově verzi kompletně chybí.

3.2.2.1 Podkapitola o vlastenectví:

Zajímavé je, že Dalimil nepoužívá pro stranu v boji název Češi, ale Pražané. V celém úseku týkajícího se bitvy s Lučany padne slovo Čech jen dvakrát a to jen na začátku (ještě před zahájením bojů), když Uněslav dostává od otce české knížectví (v kapitole o pohanských knížatech) a poté až po turském střetu („...*byl mil Čechóm*...“⁴⁷). Můžeme se odvážit interpretace, že Pražané a Lučané jsou Dalimilem považováni za dvě větve jednoho národa, a proto nejsou stavěni proti sobě.

Oproti tomu Kosmas ještě Čechy a Lučany vidí jako dvě etnika a hned v úvodu k příslušné pasáži zdůrazňuje, že se z pověsti „*doslechl o bitvě (...) mezi Čechy a Lučany.*“ - „*Neb již dříve vedl často proti Čechům boje.*“ – Litoměřicku a Bílině se dělá zle, protože „*stáli na straně Čechů*“⁴⁸ apod.

Slovo Čech se naopak objevuje velmi hojně při rozhovoru Durynka a Neklana – poprvé, když Durynk varuje, že kdyby lucký následník dospěl, ne jeden Čech by měl hlavu krvavou, podruhé; když Neklan nabízí „*v Čechách čest učiniti*“ a potřetí; když Durynk nařiká nad svým osudem a místo aby získal „*v Čechách dědiny*“,“ musí viset na dřevě. Tento rozhovor mezi Durynkem a Neklanem se tak dá interpretovat jako střet češství a němečství, zvláště, když kníže zdůrazňuje, že „*blázn jest, jenž cizozemcóm dobré súdí.*“⁴⁹ O této pasáži bude podrobněji pojednáno níže.

3.3 Jan Marignola: O knížeti Vratislavovi a jeho vojenské výpravě + O významném vítězství Čechů.

I přes zjevnou inspiraci Kosmou můžeme oproti ostatním zpracováním vyzorovat některé rozdíly, především vynechání některých (jinde zdůrazňovaných) detailů:

Není vůbec jmenováno Tursko ani turské pole – místo bitvy je i později vykresleno abstraktněji (návrší, pahorek, pláně...). Zda toto zamlčení je záměrné nebo bezvýznamné a nevědomé, nelze říct. Mohyla Tyra v místě bitvy je ovšem dodržena. Kromě toho Marignola na začátku zcela pomine mlčením popis a etymologii lucké země.

⁴⁶ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 278

⁴⁷ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 278

⁴⁸ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 30

⁴⁹ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 287

Představení Vratislava (Vlastislava) je formulováno stejně jako u Kosmy, až na to, že na rozdíl od něj Marignola neprozradí konec luckého knížete a nenaznačuje jeho osud nikde, dokud nenastane. Kosmas to udělal hned dvakrát: poprvé při jeho představení (osud „zkrušil nešťastným koncem“) a podruhé při svolávání luckého vojska („...před pádem bývá pozdvižení srdce, jako před radostí často jeho ponížení“⁵⁰).

V proslovu je také celkem doslovně přejata (z Kosmy) formulace „*Všichni mají ve válkách stejné odhodlání k boji, ale nestejný je cíl vítězství. Oni bojují pro slávu, my se utkáme pro vlast, svobodu a poslední záchranu. Oni bojují, aby uloupili cizí, my abychom uhájili milé hlavy synů a dcer a drahé manželky.*“ Marignola proslov obohatil o narážku na antický epos Pharsalia (Farsálské pole) od Annaea Lucana.⁵¹

3.4 Přibík Pulkava: O poslední válce luckého knížete Vlastislava

Pulkava se válce s Lučany věnuje ve dvanácté kapitole. V úvodu je (po Kosmově vzoru) Lucko rozděleno na pět částí a vysvětlena etymologie.

Po krátké zprávě o obětování osla se dostáváme k jednomu z nejtěžejnějších momentů – obléknutí Neklanovy zbroje jeho družiníkem, který je v Přibíkově verzi pojmenován jako Sder. Co nás může na první pohled upoutat – Sder je u Přibíka spíše pasivní a za knížete se vydává na rozkaz knížete. Oproti tomu v Dalimilovi (ze kterého Přibík rovněž čerpal) motiv dvojníka chybí a Neklan pouze nebrání Styrovi ve válečné výpravě v čele české družiny.

Motivační proslovy před bitvou u Přibíka scházejí, název „Tursko“ není uveden. Samotná bitva je popsána slovy: „*Potom spolu začali bojovat. Statečný bojovník, který přišel do boje ve zbroji v podobě svého knížete Neklana, pobízel své lidi, aby se statečně bránili, a kdyby se stalo, že by byl zabit, nařídil, aby byl pohřben na kopci na témže poli. A tak jako nejsilnější zuřivě útočil na nepřátele, a když všechny se svými lidmi zabil, zvítězil.*“ Kosmova verze je osobnější a bitvu sleduje víc z Tyrova pohledu. Přibík je v tomto přeci jen o trochu méně koherentní, když nejdřív konstatuje vítězství a až v dalším odstavci dodává Sderovu smrt. „*A v téže bitvě poraněn mnoha ranami zemřel a byl na uvedeném místě pohřben.*“⁵² – trochu to působí, jako by zapomněl, že Sder zemřel a doplnil to až posléze.

⁵⁰ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 29, 30

⁵¹ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 461, 462

⁵² *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 279

3.5 Eneáš: O Křesomyslovi, který byl nazýván také Neklan, osmém českém knížeti, a o kruté válce, kterou svedl se svým strýcem Vratislavem.

Na začátku kapitoly budoucí papež slučuje dvě knížata, Křesomysla a Neklana, v jednu osobu – Neklan je v Eneášově verzi lucké války jen přízvisko, zatímco Křesomysl je vlastní jméno pražského knížete. V samotné bitvě je většina klíčových motivů zachována. Vratislav získá úmysl nabýt celých Čech a vystaví hrad svého jména, nicméně úvodní popis Lucka a stáhnutí na Levý Hradec chybí.

Proslov luckého knížete před bitvou je rovněž vynechán, ale později při popisu bitvy můžeme spatřit jeho reminiscenci – „*Posléze Čechové, kteří šli do boje nikoliv pro slávu nebo rozšíření říše, nýbrž aby uhájili život, své krby, oltáře, ženy a děti...*“⁵³ Ve vyprávění tedy zůstává legitimizace morální nadřazenosti na straně Čechů. To je zajímavé, protože Eneáš rozhodně neměl zájem obhajovat jakékoliv právo Čechů na ozbrojený konflikt.

Eneášův Vratislav je v některých ohledech ještě brutálnější a krvežíznivější než v předcházejících kronikách. Strojí se nikoliv k boji, nýbrž k vraždění. Kojence od prsů chce urvat podobně jako Kosmův, ale místo „obvyklého“ přiložení štěnat chce „*z nader žen aby nechali sáti hřibata.*“⁵⁴ Klasické Kosmovo přirovnání „*bázlivější než zajíc*“ je vypuštěno a nahrazeno „*choulostivější než žena.*“⁵⁵ Přestože příběh je převzat, vyprávěcí prostředky jsou inovativní a dramatictější.

Srážka nastává tradičně na poli zvaném Tursko (jehož název budoucí papež oproti Přibíkovi zná a používá). Bitvu se snaží Eneáš vyprávět dramaticky („*šiky se srazí, jedni i druzí bojují s velikou silou a křikem*“) a gradovat („*válečné štěstí je dlouho nerozhodné*“). Nakonec konstatuje, že Styr v boji padnul a zvítězivší Čechové ho pochovali podle jeho přání. „*Svou smrtí vykoupil život knížete a svobodu vlasti.*“⁵⁶

3.5.1 Podkapitola o Styrově spasitelství.

U postavy Styra (v latinském originále Sdertius) stojí za to se na chvíli pozastavit. Jeho jméno v celém Eneášově textu padne jenom dvakrát, poprvé (Sdertio), když mu Neklan nakáže obléct si knížecí zbroj, a podruhé (Sdertii) až po českém vítězství. Můžeme vyslo-

⁵³ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 37. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

⁵⁴ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 35. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

⁵⁵ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 35. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

⁵⁶ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 37. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

vit opatrnou domněnku, že budoucí papež tady – ať už podvědomě nebo záměrně – posouvá význam ústředního příběhového hrdinství z ideálu bojovného vlastence ochotného položit život za své politické společenství⁵⁷ směrem k ušlechtilému vykupiteli.

První zmínka: „*Povolá tajně Styra, urozeného rytíře, který mu byl postavou zcela podoben, avšak statečností ducha a tělesnou silou se od něho velmi lišil. Byl totiž neohrožený a statečný a především se dobře vyznal v boji.*“⁵⁸ Na první pohled není Styrova bojovnost nijak popírána, ovšem při bližším pohledu seznáme, že ani přespříliš zdůrazňována. Hrdinova prvotní charakteristika je „*urozený rytíř*“ a „*statečností ducha a tělesnou silou*“ se pouze liší od Neklana. Druhá věta zní sice jako popis nebojácnosti a bojovnosti, ale je jediná a oproti líčení Kosmy, jehož Tyr je „ *vynikající sličným tělem (...) po knížeti druhý mocí, a když i tisíc nepřátel naň dotíralo v boji, nikoho se nebál, před nikým neustupoval,*“⁵⁹ působí jako suché konstatování. Přitom Eneáš je jinak vypravěč velmi zručný a není mu cizí ani gradace ani koherence.

Styrovo vlastenectví (pokud lze tento pojem použít v kontextu 15. století) je tlumeno, protože před bitvou proslovem nelegitimizuje morální převahu Čechů (byť sám Eneáš to později udělá sám z pozice heterodiegetického vypravěče).

Druhá zmínka: Vítězství by se nemohlo udát „*bez nejvyšší zásluhy a slávy Styrovy, jehož zdatnost a statečnost se v tomto boji nejvíce uplatnila. Sám však je v boji zabit...*“⁶⁰ Zdůraznění zásluh a statečnosti je opět poněkud stručné a smrt je konstatována suše a nudně. Přitom líčení bitvy o pár řádků výše je dramatické a vygradované (byť taky stručné, ale popis bitvy je stručný i u Kosmy).

Styrova linka je završena tím, že „*...svou smrtí vykoupil život knížete a svobodu vlasti.*“ Pro vykoupení je v latině použito slovo *redemit*, což se používá i v Ježíšově kontextu, a je to poslední slovo poslední věty týkající se padlého hrdiny.

⁵⁷ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 64-65

⁵⁸ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 35. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

⁵⁹ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 32

⁶⁰ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 37. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

4 PASTOREK STRABA – postupné odpařování pohanských reálií

Přestože Kosmas byl křesťansky vzdělaný klerik a upřímně věřící katolík, víra českých Slovanů se v jeho době omezovala pouze na intelektuální a mocenskou elitu, a jelikož přebíral starší látku, nemohl se vyhnout jistému čarodějnickému podbarvení. Jak šel čas, s postupující christianizací Čech se s pozdějšími zpracováními ztrácí i pohanský prvek.

4.1 Pohanské reálie u Kosmy

Ačkoliv pohled děkana pražské kapituly je pro rekonstrukci původního slovanského náboženství značně irelevantní, pro interpretaci textu o lucké válce je naopak velmi validní. Kosmovo pojetí pohanského náboženství je římské – předpokládá, že Slované věřili v něco podobného jako Římané a nazývá bohy římskými jmény. Vlastislav (velký ukrutník v srdci) si bere během své plamenné promluvy před bitvou na turském poli za svědka bohy Marta a Bellonu. Čechové ve stejné době na radu blíže nespecifikované báby věštkyně pojídají syrové kousíčky masa z obětního oslíčka, což jim údajně přikázali Jupiter, Mars, Bellona a Cereřin zeť (myšlen Pluto, řecky Hádes, manžel Cereřiny dcery Persefony). To svědčí nejen o Kosmově vzdělání v oblasti antické literatury, ale především o přetrvávajícím pohanském vyznění luckého příběhu. Prvek obětování osla je podle Třeštíka staroevropský.⁶¹

Kromě jiného je do díla zahrnuto silně pohanské povídání o pastorkovi, kterým se podrobněji zabýval V. Karbusický i P. Charvát. Podle něj je to jeden z mála zachovaných prvků čarodějnictví z českého raně-středověkého myšlení. *„Pracuje se tu totiž s představou čarodějek schopných cestovat rychle vzduchem na značné vzdálenosti a brát na sebe libovolnou tvářnost, zatímco jejich mateřská těla konají obvyklé každodenní činnosti, případně odpočívají ve spánku.“*⁶²

Charvát se zmiňuje o podobném motivu u Canon Episcopi u člověka jménem Regino z Prümü (Kosmas ho četl a obdivoval). Tam mluví dokonce o houfech čarodějnic doprovázejících válečnice. Přestože mluva čarodějky k pastorkovi naznačuje konflikt bojovníků a konflikt čarodějek paralelně, u Kosmy známe čarodějky jen dvě (jedna radí pastorkovi uříznout uši a jedna Čechům obětovat osla). Charvát usoudil, že Kosmas *„nemohl odolat*

⁶¹ TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas*. Nakladatelství Melantrich v Praze, 1972. ISBN nemá, s. 139-140

⁶² CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 65.

zařazení dobrého příběhu“ navzdory tomu, že před příběhy o čarodějnictví „výslovně varovali křesťanští katechetové.“⁶³

4.2 Dalimil čarodějnice opatrně zachovávající

Protože kapitola 20 (O pražskej vědi) je krátká, intenzivní, dynamická a relativně srozumitelná i dnes, můžeme ji citovat celou:

*„Když Styr všechny Pražany sebra,
proti Lučanóm sě vybra,
a když bieše u jednoho dola,
jedna baba na Pražany vzvola
řkúc: ‚Nebude-li mezi vámi rada,
stane sě všemu vašemu lidu váda.
Náhle jděte nad onu studnici,
Obětujte bohóm oslici
A každý jie nětco sněž.
A Styře, to ty dobře věz,
Že kněžě Vladislava pobieš,
A jeho lidi všecky zbieš,“⁶⁴*

Zde tedy kromě obětování osla předpovídá bába i Styrův souboj s Vladislavem a vítězství Pražanů, což je nový prvek. Kosmas komentuje radu věštkyňě o oslovi přezíravě a s předsudky vůči pohanství, přičemž jeho věštkyňě pouze nabádá k poslušnosti bohům a obětování osla.

Podoba pastorkovy částí příběhu (kapitola 21: Opět jiná věd) víceméně odpovídá Kosmově verzi, akorát je potlačen čarodějnický prvek a pastorek je pojmenován jako Straba. Zachováno je i znamení pod koňskými nohama, které má v původní Kosmově verzi silný pohanský podtext,⁶⁵ avšak Dalimil to nezdůrazňuje.

V kapitole 22 (O turském boji tuto pravi) Dalimil po finální bitvě líčí, jak se jediný přeživší Lučan Straba vrací domů a nachází sebou zabitou manželku bez uší. Příběhovou strukturu z Kosmovy verze nijak neobohacuje. Na konci se odvolává (na což upozornil

⁶³ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 68.

⁶⁴ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 269

⁶⁵ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 58

Karbusický) na nezachované vyobrazení lucké války na Rajském dvoře u Svatého Víta.⁶⁶ „...přída k svatému Jiří, můžeš se tím ujistiti, / neb na rajském dvoře můžeš naléztí písáno, / což o tom jest mnú poviedáno.“⁶⁷ Podle Karbusického však není jasné, jestli verše navazují na předcházející scénu (Strabu s mrtvou ženou) a tedy vyobrazení se týká Straby, nebo zda byla vyobrazena přímo bitva. „Malby neznámého obsahu mohou být dodatečně k předmětu (myšleno lucké válce) vztaženy.“⁶⁸ Karbusický připouští, že příběh mohl být i přes svoji světskost vyobrazen na církevních stavbách, protože mohl budit zájem rytířské společnosti.

4.3 Marignola pohanství od Kosmy přebírající

Marignola pořadí některých událostí zaměnil: Rozdíl oproti Kosmovi je, že nejdříve představuje Tyra druhého mocí a je to vykresleno tak, že Čechové obětovávají osla již pod jeho vedením, zatímco u Kosmy je nejprve dokončen pohanský rituál a až pak následuje informace o Neklanově bázlivosti a Tyrův příchod na scénu.

Zároveň v pasáži o pastorkovi (v ostatních ohledech velmi důsledně přejaté od Kosmy) se vyskytuje jen „*jakási žena*“,⁶⁹ jež je u Kosmy explicitně jmenována jako „*jedna z počtu hadaček*“, což Marignola neuvádí. Mohlo by se jednat o snahu potlačit pohanský prvek, avšak Marignola – na rozdíl od Přibíka Pulkavy – nevynechává latinská jména pohanských bohů (v pasáži o obětování osla).

4.4 Přibík pohanství tlumící

Proslov Vlastislava k Lučanům před bitvou je téměř totožný s Kosmou – až na dvě výjimky. Jednak v závěru, kde vedle štěnat u prsů a podobných krutých trestů nastíní záměr (u Kosmy nezmíněný), že „*vyhostí(m) nešťastné sousedy*.“⁷⁰ Druhá výjimka se týká pohanství – nebere za svědka pohanské bohy války Marta a Bellonu. Proč z téměř doslovně přejaté formulace vynechal zrovna jména dvou pohanských bohů, může souviset s tlumením pohanského prvku.

Následuje pasáž rady čarodějně macechy nevlastnímu synovi. Pasáž je přejatá z Kosmy, jen trochu přímější a stručnější. Dokonce oproti Kosmovi po macešině proslovu

⁶⁶ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 75

⁶⁷ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 278

⁶⁸ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 75

⁶⁹ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 462

⁷⁰ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 278

prozradí, že pastorek tak opravdu učinil. Stejně jako u Dalimila je zachováno znamení pod koňskými nohama, které má v původní Kosmově verzi silný pohanský podtext.⁷¹

Další odstavec vychází z Kosmovy pasáže o obětování osla, ale je silně zkrácená a i vyznění je jiné (aniž by bylo na první pohled patrné proč). Žena věštkyňe „...českému knížeti Neklanovi a jeho lidem poradila, aby usmířili bohy obětováním osla, jehož radila zabít, rozdělit na mnoho částí a dát celému vojsku sníst, což se na radu té ženy stalo.“⁷²

Pokud si paralelně přečteme *Chronica Bohemorum* (obětování osla v druhé půlce kapitoly XI), na první pohled nás upoutá, že Přibík oproti Kosmovi vynechává řadu prvků: beznaděj Čechů, krize jejich odhodlání, moralizující komentáře hodnotící modloslužbu, zmínky o pohanských bozích i nová naděje vdechnutá do vojska po rituálním jídle. Taky u Kosmy „vojsko Čechů“ (aktérem je skutečně pouze vojsko, Neklan ani Tyra zmíněni vůbec nejsou) žádá o radu z vlastní iniciativy, zatímco u Přibíka je prostě konstatováno udělení rady „Neklanovi a jeho lidem.“⁷³

Neklan je zde zmíněn poprvé v kapitole, v celé kronice teprve podruhé – poprvé je to v jedenácté kapitole jako následník Křesomysla, kde je i vysvětlen význam jména jako *non punctus*, nebodající. Důležitější však je, že v žádné jiné dosavadní⁷⁴ kronice se u obětování osla přímo nevyskytoval, natož aby mluvil s čarodějkou. Smysl to nedává o to víc, o co Přibík vynechává jména pohanských bohů a celkově v pověsti tlumí pohanský prvek.

Za zmínku také stojí, že ani u Kosmy ani u Přibíka není jasné, na jakém místě se vyličený děj (obětování osla) odehrává.

Přestože jsou kroniky při přebírání příběhové struktury relativně konzistentní, pasáž o obětování osla je vyprávěna pokaždé trochu jinak a na jiném místě. Pozdější kronikáři vycházející z Kosmy se dopustili záměny některých událostí:

- KOSMAS: úvod – stáhnutí na Levý Hradec – proslov Vlastislava – pastorkova pasáž – obětování osla – obléknutí Neklanovy zbroje Tyrem
- MARIGNOLA: úvod – stáhnutí na Levý Hradec – proslov Vlastislava – pastorkova pasáž – obléknutí Neklanovy zbroje Tyrem – obětování osla; Marignola obětování osla umísťuje až za představení Neklana a Tyra oblékající si jeho zbroj.
- PŘIBÍK: úvod – proslov Vlastislava – pastorkova pasáž – obětování osla – obléknutí Neklanovy zbroje Tyrem; Přibík vynechal stáhnutí na Levý Hradec, které se

⁷¹ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 58

⁷² *Kroniky doby Karla IV.* Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87 (překlad a editace: M. Bláhová, J. Zachová, J. Eršil, J. Pavel), s. 279

⁷³ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 279

⁷⁴ U Eneáše v *Historia Bohemica* je nejenže přítomen, ale je dokonce hlavním aktérem.

odehrává mezi úvodem a Vlastislavovým proslovem. V obětování osla nechal figurovat Neklana.

- DALIMIL je unikátní případ. Vynechává úvodní popis luckého panství i Vlastislavův proslav, luckou invazi shrnuje jen pár řádky o vypuštění dravých ptáků. Ihned potom následuje rozhovor Styra a Neklana, ale vynechán je motiv obléknutí knížecí zbroje. Obětování osla není vyobrazeno, ale je vypsána čarodějčina řeč, v níž zazní všechno potřebné. Zařazena je chronologicky těsně po počátku válečné výpravy vedené Styrem. Neklan u toho není.

4.5 Eneáš – zpracování pohanského prvku od budoucího papeže

V Eneášově vyprávění nás upoutá, že nedojde k žádnému obětování osla. Budoucí papež zřejmě zkonsumování syrového zvířete pohanskými bojovníky shledal málo drastické. Místo toho je záhadně řečeno, že byly zkoumány rady různých věštců a bohové vyžadují lidskou oběť. Neklan prorocství důvěřoval a „*dal usmrtit mladíka vybraného losem*.“⁷⁵ Je nezbytné dodat, že u Kosmy rituál provádějí pouze Čechové, Neklan ani Tyr se ho neúčastní, zatímco zde je k Neklanovým slabostem přičtena ještě důvěra v čarodějnictví.

Teprve teď se Eneáš dostává k pastorkově pasáži. Na rozdíl od všech předchozích macech předpoví pouze většinou zkázu luckého vojska, nikoliv absolutní.⁷⁶ Pastorkův příběh se jinak drží kánonu. Následuje vyličení bitvy a závěr desáté kapitoly opět pokrývá pastorek naleznuvší svou ženu mrtvou. Eneáš to nezapomene okomentovat slovy: „*Takovou moc mají kouzla a zařikávání čarodějnic*.“⁷⁷

⁷⁵ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 35. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

⁷⁶ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 35. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

⁷⁷ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, 37. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

5 (NE)ZBABĚLÝ KNÍŽE – Neklanové mnoha charakterů

Neklan hraje v příběhu pasivní a abstraktní roli, přesto se stále diskutuje o jeho postavení jak uvnitř děje⁷⁸ tak o funkci postavy v báji jako takové.⁷⁹

5.1.1 Jmenoval se Kosmův kníže opravdu Neklan?

Neklanovo jméno je v kontextu lucké války řečeno jen dvakrát (třikrát s bájným seznamem), jinak o něm Kosmas mluví zkrátka jako o knížeti.

Karbusický dochází k závěru, že v předloze se jméno Neklan nevyskytovalo (pro ilustraci přikládá informaci, že v karlovských příbězích se také mluví jen o králi a je patrné, že se myslí Karel Veliký). Nejasnosti kolem knížete Neklana dokazují, že Kosmas nevěděl, do jaké doby děj lucké války umístit a datace do doby „Bořivojova dědečka“ je jeho výtvor.⁸⁰

Třeštík považuje Neklanovo jméno v zásadě za nomen omen, tedy pracuje s teorií, že zbabělému knížeti bylo vymyšleno jméno charakteristické pro zbabělce,⁸¹ s čímž nesouhlasí Karbusický. Žádný z autorů ovšem neví přesně, jestli jméno Neklan a postavu zbabělého knížete spojil až Kosmas nebo k tomu došlo předtím (ať už v lidovém vyprávění nebo dvorské epice). Oba také odmítají historičnost knížete Neklana.

5.1.2 Dalimilova obhajoba neprůrazného knížete

Zvláštní je, že Dalimil věnuje poměrně velký prostor⁸² k rehabilitaci a obhajobě Neklana, kterého Kosmas vidí jako neudatného slabocha. Dlužno říct, že i tuto slabinu Dalimil připouští a zdůrazňuje ji, jinak však dělá všechno pro to, aby se z Neklana stal úctyhodný panovník českého dávnověku.

Podle Dalimila má Neklan „dobrého smyslu“ a v samém názvu kapitoly je „moudrý.“ Rovněž je posunutý význam jména – knížeti se říká Neklan ne proto, že by nikdy nebojoval, nýbrž protože nebyl nikdy sražen (sklán) z koně. Poté je čtenář nabádán, aby Neklanovi jeho zbabělost neměl za zlou a že jen „*bláznóm jest hrdinstvo dáno.*“

Důvod, proč to Dalimil udělal, lze hledat v rozvržení středověkých ctností. Stanislav Velčev popisuje množinu ctností tvořící vladaře způsobilým pro naplnění své společenské

⁷⁸TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas*. Nakladatelství Melantrich v Praze, 1972. ISBN nemá, s. 139

⁷⁹KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 98-100

⁸⁰KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 98-100

⁸¹TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas*. Nakladatelství Melantrich v Praze, 1972. ISBN nemá, s. 139-140

⁸²*Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAÑHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá. s. 251

role, kterou shrnuje jako „udatnost a moudrost“⁸³ – tyto dvě vlastnosti se v literárních dílech objevují velmi často pospolu (včetně Dalimilovy charakteristiky Neklana: „*Toho daru Neklan nejmějieše, / múdrost jmajě, neudaten bieše (...) Zemi dobřě oprávieše, / ale války velmi sě bojieše.*“⁸⁴) a tvoří jakýsi ideál, jehož je ovšem obtížné dosáhnout.⁸⁵ Dalimil by tedy mohl kompenzovat chybějící udatnost moudrostí podle nastavení ctností v době, v níž sám žil.

5.1.3 Vrcholně-středověký Neklan – ještě zbabělejší

Ostatní vrcholně-středověcí kronikáři však tuto obhajobu nečetli nebo na ní neberou zřetel. Příbík (jenž si jako jediný mohl česky psanou kroniku přečíst) popisuje, že kníže byl „*tak bojácny, že nemohl nebo nechtěl používat žádné zbraně.*“⁸⁶

Co se týče Marignoly, tak ten přebírá charakter z *Chronica Bohemorum* se vším všudy. Neklana jmenuje (stejně jako Kosmas) v celém úseku pouze třikrát. Poprvé to je jako součást seznamu českých panovníků mezi Křesomyslem a Hostivítem, podruhé při zasazování příběhu lucké války do „*časů knížete Neklana*“ a potřetí jako součást informace o zbabělosti panovníka, kde používá stejnou frázi jako Kosmas „*bázlivější než zajíc.*“⁸⁷ Český kníže regulující poměry v Lucku jmenován není, stejně jako u Kosmy (jak již upozornil Karbusický⁸⁸).

Eneášův Neklan je věrný Kosmovu bojácnému předobrazu, přičemž jeho zbabělost je vykreslena ještě názorněji a barvitěji („*choulostivější než žena.*“ - „*na meč se nemohl ani podívat, nebyl schopen promluvit k vojsku*“). Potom ale deklaruje, že se bitvy zúčastní a dá si zavolat Styra – což je mírně lstivější než v předchozích verzích, u Kosmy prostě nechá Styra, ať si zbroj vezme bez většího upřesňování a v Dalimilovi dokonce prvek obléknutí zbroje chybí. Eneášův Neklan obléknutí zbroje Styrovi přímo rozkáže, čímž se posouváme od Kosmovy pasivní zbabělosti k aktivní.⁸⁹

⁸³ VELČEV, Stanislav. *Král a jeho šlechtic, šlechtic a jeho král. Pohled do staročeské rytířské epiky 14. století*, 2015, s. 68-69. [online] Dostupné z: https://is.muni.cz/th/r47i1/diplomova_prace.pdf

⁸⁴ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 251

⁸⁵ VELČEV, Stanislav. *Král a jeho šlechtic, šlechtic a jeho král. Pohled do staročeské rytířské epiky 14. století*, 2015, s. 68-69. [online] Dostupné z: https://is.muni.cz/th/r47i1/diplomova_prace.pdf

⁸⁶ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 278

⁸⁷ V tomto se Velčev dopustil nepřesnosti, když z jeho textu (s. 69,70) vyznívá, že považuje zajíce za Marignolovu originální formulaci.

⁸⁸ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 100.

⁸⁹ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, s. 35. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

6 DURYNKŮV ZLOČIN – vývoj etického pozadí poslední pohanské pověsti

Příběh má však ještě svůj epilog, od původního děje odtrženější, ale tematicky spjatý. Čechové vydrancovali Lucko a jakmile český kníže uspořádal tamní poměry, našel Vlastislavova nedospělého synka. Jeho výchovu svěřil Srbovi jménem Durynk, jenž však chlapce vyláká k zamrzlé Ohři a usekne mu hlavu, kterouž poté donese Neklanovi do Prahy v očekávání vděku. To je ovšem omyl, Neklan Durynka veřejně označí za padoucha (popíše provinění, jejichž charakter je předmětem komparace) a dá mu vybrat, jakou smrtí se potrestat. Durynk zvolí oběšení na olši, jež se podle něj jmenuje až do „dnešních“ dnů.

Pro názornější uchopení mravního poselství byla vymodelována tabulka:

Tabulka 1:

Durynkovo provinění	KOSMAS	DALIMIL	PŘÍBÍK	MARIGNOLA	ENEÁŠ
Vražda lenního pána (luckého náčelníka)	ANO	ANO	NE	ANO	NE
Účel (účelem jejich vztahu je výchova)	NE	NE	NE	NE	ANO
Autorita Neklana (rozkaz ho vychovat)	NE	ANO	NE	NE	ANO
Památka Vlastislava „přítele“	NE	ANO	NE	NE	ANO
Vražda nevinného dítěte	NE	NE	NE	NE	ANO
Durynkova motivace					
Inherentní zlo	ANO	ANO	NE	ANO	NE
Inherentní zlo plynoucí z němectví	NE	ANO	NE	NE	NE
Víra, že posloužil Neklanovi	ANO	ANO	ANO	ANO	ANO
Světské ambice (moc, bohatství)	NE	ANO	NE	NE	NE
Uznání (respekt, sláva)	ANO	NE	NE	ANO	NE

Pro začátek je na místě upřesnit, jak jsem etické pozadí kategorizoval. Jelikož rozbor textu není a nemůže být exaktní, je tabulka jen nedokonalý model. Postavený je na základě toho, co o Durynkovi explicitně řekne heterodiegetický vypravěč, včetně Durynkových a Neklanových proslovů v přímé řeči (nejedná se tedy o sondu do duše historických předobrazů). Přestože jednotlivé kategorie motivace/provinění jsou formulovány co nejpřesněji a tak, aby rozdíly v jednotlivých verzích vynikly, některá specifika se tím vyjádřit nedají (např. nevinnost dítěte je u Kosmy zmíněna jako charakteristika luckého dědice, ale nikoliv jako Durynkovo provinění). Taky se kategorie mohou částečně překrýt (např. Dalimilův Durynk, který se chce za odměnu stát pánem postoloprtských dědin, což je světská ambice, ale zahrnuje i respekt).

V tabulce motivací není zahrnuta věta vyskytující se v různých variacích v promluvě všech pěti porovnávaných Durynků – „z jiskry může vzejít požár,“ jelikož se jedná spíše o obhajobu, že z činu má užitek i Neklan, než motivaci.

ANO znamená, že je druh motivace výslovně zmíněn nebo vyjádřen. NE znamená, že se v textu nic, co by se dalo zařadit do příslušné kategorie, nenachází (tedy nejedná se o výlet do myslí autora nebo postav, jde o vyjádřenost v textu).

6.1 Kosmas: Kapitola XIII.

Kosmova Kapitola XIII vypráví, jak vítězní Čechové drancují Lucko, načež Neklan nalézá Vlastislavova nedospělého syna, de iure luckého knížete, a ušetří ho – jednak protože se slitoval nad jeho dětskostí a nevinností, jednak aby kolem něj zůstali soustředění lučtí předáci. Drancování plynule přechází ve vztah luckého dědice (nedospělý syn nyní již mrtvého Vlastislava) s jeho vychovatelem Durynkem. Pečlivě vykresleno je, jak Durynk svého svěřence zavraždí a hlavu přinese jako dar a symbol věrnosti knížeti Neklanovi. Ten ho však odsoudí k smrti jako zrádce.

Inherentní zlo postavy Durynka je demonstrováno řadou přívlastků: „*člověk až nelidsky zločinný, nad nejhoršího horší a nad každou šelmu ukrutnější (...) nešlechtný Srbín, horší než pohan (...) druhý Jidáš (...) horší než otcovrah*“⁹⁰ - Kosmas vůči němu od počátku vyprávění projevuje antipatie. Avšak všechno to jsou jen přívlastky demonstrující Durynkovu zvrácenost, konkrétní neřesti jmenované nejsou. Na rozdíl od pozdějšího Dalimila však inherentní zlo nesouvisí s německým původem.

Dokonce ani Durynkova světská motivace řečena není. Jediný náznak je v jeho proslavu před Neklanem: „*Je-li (skutek) záslužný, učiňte, aby všichni věděli,* [zvýrazněno autorem] *jak mnoho jsem si zasloužil,*“⁹¹ což naznačuje, že mu jde o blíže nespecifikovaný druh slávy nebo uznání. Přestože si Kosmův Durynk bezpochyby je vědom dluhu Neklana vůči sobě („*pakli však řeknete, že je to zločin, ještě více jste mi povinni za to, že nemusíte vy sami...*“), konkrétní žádost o odměnu chybí.

Durynk svůj skutek hájí slovy: „*jedna malinká jiskřička (...) v drobném popelu, vznítí veliký požár.*“⁹²

Co se týče provinění, Neklan ho na konci formuluje slovy: „*Či míníš, že bych nebyl mohl učiniti, cos učinil, kdybych byl chtěl? Já jsem směl zabít svého nepřítele, ale ty nikoliv svého pána,*“⁹³ což má zdůrazňovat neprostopustnost společenských stavů.⁹⁴ Žádné jiné

⁹⁰ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 34-36

⁹¹ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 34-36

⁹² *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 35

⁹³ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 36

⁹⁴ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 70

viny jmenovány nejsou – a to ani v podobě moralizujícího komentáře ani Neklanovými ústy. Nachází se zde pouze argument autority lenního pána, kterou zločinec porušil.

Příběh nevěrného družiníka je rozšířeným prvkem napříč kulturami. Kosmas používá podobné formulace i při smrti Prkoše⁹⁵ v Břetislavově tažení 1040 proti Němcům.

Kapitola a celá pasáž o lucké válce je zakončena Kosmovým konstatováním, že „...poněvadž se tyto věci zběhly za starodávna, ponecháváme čtenáři posouditi, zda se opravdu staly, či jsou smyšlené; nyní (...) ty věci pamětihodné, jež zaručuje hodnověrné podání.“⁹⁶

6.1.1 Charvát: Srovnání (Kosmova) Durynka s evropskými obdobami

Osoba (neurozeného) opatrovníka nezletilého vladaře je zvyk známý z Ruska i Skandinávie.⁹⁷ Dějová linie, jež mohla být inspirací, je motiv z Jómsvíkinga ságy o jarlu Haakonovi, který obětuje bohům svého sedmiletého syna, přičemž katem je jarlův otrok Skopti. Ještě podobnější lucké válce je však příběh posledního pohanského krále Norska Haakona Sigurdsona Mocného, jehož během nepřátelského vpádu zabil sluha. Ten poté odnesl uťatou hlavu nepřátelskému náčelníku Olavovi, byl však místo odměny popraven. Tento motiv se objevuje taky ve Zpěvu o Iringovi (jehož prvky lze nalézt ve Widukindovi). Charvát konstatuje, že „zde se sice shoduje fabule textu, ale vyprávění se odehrává na zcela jiném etickém půdorysu.“⁹⁸

Závěrem se Charvát vyslovuje pro to, že Kosmas určitě některé dějové linky převzal a nepochází z jeho hlavy („možná použil dvou nezávislých motivů...“), avšak etický rozměr mu dodal až on. Toto mravní podbarvení přetrvalo v české literatuře až do vrcholného středověku.⁹⁹

6.1.2 Widukindova historka o Durynkovi

Kronikář Widukind z Corvey vypráví o Durynkovi pravděpodobně na základě hrdinského zpěvu podobného předloze lucké války. Příběh je relativně složitý, dochází k válce mezi Franky, Durynky a Sasy – nejdůležitější pro nás je ovšem epilog nápadně podobný epilogu Neklanovu – byť Durynk je tam jen jeden a jeho vlastní jméno je Iring.

⁹⁵ KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0, s. 121-123

⁹⁶ *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 36

⁹⁷ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 69-70.

⁹⁸ CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7, s. 69-70.

⁹⁹ VELČEV, Stanislav. *Král a jeho šlechtic, šlechtic a jeho král. Pohled do staročeské rytířské epiky 14. století*, 2015, s 97 [online] Dostupné z: https://is.muni.cz/th/r47i1/diplomova_prace.pdf

Po rozsáhle popsané válce Theuderich (král Franků) Istí přivolá svého švagra Irminfrida (krále Durynků). Iring na Theuderichův popud Irminfrida zabije, načež je Theuderichem vyhnán, díky čemuž si král Franků nemusí špinit ruce krví příbuzného (švagra). Iringa však tento úskok rozzuřil, zabil Theudericha a Irminfridovu mrtvolu položil přes Theuderichovu. „*Pak si proklestil cestu mečem a odešel. Lze-li těmto slovům věřit, ať posoudí čtenář.*“¹⁰⁰

I přes naprosto odlišný konec podobnost rolí Widukindova Iringa s Kosmovým Durynkem nelze přehlédnout. Oba jsou popisováni jako lstiví, oba převlékli pláště, oba řeší vztah pán-družiník a oba vraždí příslušníky vyššího sociálního stavu. Navíc oba kronikáři po těchto událostech konstatují, že důvěryhodnost popsaných událostí nechávají na čtenáři.¹⁰¹

6.2 Dalimil: O smrti kněze žatečského

Co se týče struktury příběhu, neprovádí Dalimil žádnou zásadní změnu, pouze (na rozdíl od Kosmy) nevyzradí pointu historiky hned na počátku děje.

Durynk prezentuje náznak etického dilematu: *řka: „Já sem knězi mému věren byl / (...) / a tobě chci věren býti více.“* – nebo si je přinejmenším vědom střetu zájmů. Věrnosti luckému pánu si cení, ale věrnost pražskému panovníkovi převážila. Jeho osobní hnací síla však je přízemní, chce „*v dědinách pánem býti.*“ To koneckonců potvrzuje sama postava, když Neklana žádá: „*Zaplatiž mi, svému hrdině, dada Postoloprty k dědině.*“¹⁰²

Řečená provinění i motivy jsou z hlediska etických kategorií rozmanitější a komplexnější. Neklan při svěřování Vladislavova syna (svého vzdáleného strýce) Durynkovi „*řka: Rozpomínaj se na otcě ctného / jenž tobě činil mnoho dobrého. / Chovaj ctně kniežete svého...*“ Apeluje tedy na památku Durynkova přítele Vladislava (loajalita k památce přítele), dluh vůči němu a úctu k současnému lennímu pánovi. Později, když zločinci předkládá obvinění, tvrdí: „*Tobě sem jeh zabiti nekázal, / ale ctně sem tobě jeho chovati přikázal. (...) blázn jest, jenž cizozemcóm dobré súdí*“¹⁰³ – tedy Durynk se provinil tím, že porušil Neklanův rozkaz (autoritu pražského knížete, přestože to není přímý lenní pán).

¹⁰⁰ *Dějiny Sasů*. WIDUKIND z Corvey. Jakub IZDNÝ a Kateřina SPURNÁ. Nakladatelství Argo, 2016. ISBN: 978-80-257-1743-1, 43, 44

¹⁰¹ *Dějiny Sasů*. WIDUKIND z Corvey. Jakub IZDNÝ a Kateřina SPURNÁ. Nakladatelství Argo, 2016. ISBN: 978-80-257-1743-1, 43, 44; *Kosmova kronika česká*. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5, s. 36

¹⁰² *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 286-287

¹⁰³ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 286-287

Zdůrazňovány jsou také Durynkova proradnost a jeho německý původ. V tabulce v položce „účelem jejich vztahu je výchova“ je zaškrtnuto NE, jelikož Neklan zmínil pouze svůj rozkaz, nikoliv jaký je jeho účel.

Stojí za zmínku, že později Dalimil vraždu Václava III. (kapitola je nazvána *O králi Vaňkovi*) připodobňuje k Durynkově zločinu¹⁰⁴ - zde král Vaněk dostává za služebníky Durynky, z nichž jeden ho zavraždí. Velčev konstatuje, že se jedná spíše o odosobněnou literární postavu.¹⁰⁵ Každopádně to svědčí o tom, že báje o Durynkovi měla ve vrcholném středověku neopomenutelný význam.

6.3 Marignola: Příběh o bezbožnosti a zločinu kteréhosi hanebného zrádce.

Marignola se nevyhýbá moralizujícím komentářům v Durynkově kapitole, která je nazvána *Příběh o bezbožnosti a zločinu kteréhosi hanebného zrádce*. V tabulce lze vidět, že všechny zásadní etické prvky byly přejaty od Kosmy bez jakéhokoliv obohacení. Avšak rozhovor Durynka s Neklanem, kde si vysvětlují zásady feudálního uspořádání, je stejně rozsáhlý a podrobný jako Kosmův. Jelikož je úsek nezkrácený, Marignola nejspíš chápal jeho význam.

Zdůrazňován je téměř výhradně (ze všech vrcholně středověkých kronik nejrozsáhleji) prohršek proti autoritě luckého knížete a proti obecným strukturám feudální společnosti.

6.4 Přibík Pulkava a jeho Durynk

Oproti ostatním kronikářům je Přibíkův způsob vyprávění popisnější, etický rozměr není nikde zdůrazňován a nenajdeme zde žádné moralizující komentáře.

V tabulce je vidět, že explicitně není zmíněna žádná z vin. Neklan Durynka sice odsuzuje k smrti podle vlastního výběru, avšak povahu zločinu nijak nevysvětluje, nedočkáme se ani žádného náznaku, že zločin byl především vražda lenního pána (původní poselství pověsti se tak ztrácí, respektive není nikde řečeno ani naznačeno).

Ani Durynkova motivace není nijak rozpracována, pouze stručně naznačena: „*Potom však řečený Durynk, ve víře, že prokáže knížeti Neklanovi vítanou službu, zavedl chlapce...*“¹⁰⁶ Následně žádá odměnu, avšak není specifikováno jakou, takže v tabulce není zařazena ani pod kategorii světské ambice ani pod uznání.

¹⁰⁴ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila* (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá, s. 465-466

¹⁰⁵ VELČEV, Stanislav. *Král a jeho šlechtic, šlechtic a jeho král. Pohled do staročeské rytířské epiky 14. století*, 2015, s. 64 [online] Dostupné z: https://is.muni.cz/th/r47i1/diplomova_prace.pdf

¹⁰⁶ *Kroniky doby Karla IV.* Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87, s. 279

Taky se na rozdíl od Dalimila nedozvíme nic o zrádné povaze cizozemců, slovo Durynk je používáno v souladu s Kosmou jako vlastní jméno a kromě neutrálního konstatování, že pocházel ze Srbska, není o jeho příslušnosti k cizímu prvku ani slovo.

6.5 Eneáš: Kapitola XI. – O nevěrném Durynkovi, který zavraždil jemu svěřného Vratislavova syna a byl po zásluze potrestán

Úvodem k Eneášově jedenácté kapitole je na místě zmínit, že na rozdíl od všech ostatních kronik se v Eneášově lucké válce vůbec nevyskytuje přímá řeč (dokonce ani v žádné jiné z prvních desíti kapitol *Historia bohemica*). Najdeme ji poprvé až v Durynkově proslovu, kde objasňuje důvody vraždy Vratislavova syna.

Durynkův úsek rychle ubíhá, oproti předchozím kronikám působí zkrácený. Respektive nás z hlediska příběhové struktury neobohatí ničím novým, pouze stručně převypráví děj předchozích verzí. Durynk si myslí, že Neklan ho odmění za odstranění soka, což je jediná věta nastiňující jeho motivaci (a zároveň špatná domněnka). Nenajdeme samozřejmě žádné prvky o tom, že cizozemci jsou zlí a špatní, Eneáš Durynkův původ vůbec nedůrazňuje a je to prostě Vratislavův oblíbený družiník.¹⁰⁷

6.5.1 Podkapitola o Durynkově morálním provinění

Rozdíl v kontrastu k předchozím verzím je v komplexitě morální matrice pověsti. Neklanův motiv k tak hrůznému trestu se liší od všech Neklanů z předchozích verzí. Neklan je „*pohnut nejinak, než jak se slušelo, tak hrůzným divadlem*,” ale ve své řeči ani okrajově nezavádí o neprostopnost společenských stavů ani o motto opakované v různých verzích už od Kosmy (nepřijatelnost zabití lenního pána bez ohledu na okolnosti). Jeho odsuzující proslov zní takto:

„*Věrolomnost nepřeváží žádné zásluhy. Svěřil jsem ti chlapce, abys ho vychovával, nikoliv abys jej zabil. Neodradilo tě od zločinu ani moje nařízení, ani památka přítele, ani slitování s nevinným sirotkem.*“¹⁰⁸ Pojděme se na něj podívat podrobněji.

„*Věrolomnost nepřeváží žádné zásluhy. Svěřil jsem ti chlapce, abys ho vychovával, nikoliv abys jej zabil (argument teleologický, účelem vztahu byla výchova). Neodradilo tě od zločinu ani moje nařízení (argument nerespektováním autority, ale nikoliv autority luckého pána, jako u Kosmy, nýbrž autority pražského vládce), ani památka přítele (loajalita k Vratislavovi, ale jako k příteli, nikoliv jako k luckému pánu), ani slitování*

¹⁰⁷ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, s. 37. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

¹⁰⁸ *Historia Bohemica, Historie česká*. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998, s. 39. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

s nevinným (argument absencí soucitu, krví na rukou) sirotkem.““ Neklan tak argumentuje pomocí účelu, soucitu, autority a loajality, ale ani v jednom případě se nejedná o poslušnost vůči úřadu nebo sociálnímu statutu luckého panovníka. Původní etický půdorys pověsti – **neprostupnost společenských stavů** – chybí. Stejně jako u Přibíka, oproti němuž však Eneáš zdaleka nerezignoval na morální propracovanost. Presentace Durynkovy morální nečistoty je u budoucího papeže mimořádně kvalitní.

ZÁVĚR

Vytyčeným cílem práce bylo zmapovat cestu příběhu lucké války skrze středověké kroniky a postihnout specifika jednotlivých verzí s jejich podobnostmi i rozdíly.

Kosmas zpracovával starší látku, která se nedochovala. Všichni ostatní kronikáři vychází více či méně z Kosmovy verze. Dalimil píše své dílo atraktivnější formou a pro účely zábavy propustil uzdu fantazii, pročež z jeho textu lze vyčíst otisk české situace na přelomu třináctého a čtrnáctého století. Přibík Pulkava z Radenína pro svojí verzi lucké války bezpochyby vycházel z Kosmy i Dalimila, avšak ve svém vyprávění tlumí názornost pohanských reminiscencí i mravních ponaučení. Marignola pro své zpracování z jeho pohledu neznámého příběhu vycházel pouze s Kosmy. O zdrojích budoucího papeže Pia pro dílo *Historie česká* se dosud vedou diskuze – lucká válka je zpracována dynamicky a nápaditě, osvědčených příběhových struktur se však drží.

Vedlejším přínosem práce je také zpřehlednění informací, protože mnoho již o lucké válce bylo napsáno, jen málokdy se však pozornost autora upírá přímo na luckou válku a poznatky tak jsou roztroušeny v rozmanitém spektru tematicky podobných (avšak značně obsírnějších) studií.

Závěrem lze říct, že trend ve vývoji příběhu o lucké válce je takový, že každý autor po Kosmovi vycházel z Kosmy a přepisoval příběh bez zásadnějších změn. Neznamená to ovšem, že by se redukovala dílčí poselství aktuální v knížecí družině raného středověku stejně jako na dvoře Karla IV. – např., že právo je jednoznačně na „správné“ straně Čechů, nebo že družiník se nesmí za žádných okolností postavit proti svému lennímu pánovi. Naopak prvky bez možnosti aktualizace na vrcholný středověk se dočkaly „ztlumení“ – což se týká především dějových linek souvisejících s pohanstvím. Další nejvýraznější změny se týkaly rodokmenů a pořadí událostí. I přes relativně nepozměňovanou verzi příběhu tedy lze vypožorovat určitá specifika.

BIBLIOGRAFIE:

Seznam použitých pramenů a odborných publikací:

Prameny:

Dějiny Sasů. WIDUKIND z Corvey. Jakub IZDNÝ a Kateřina SPURNÁ. Nakladatelství Argo, 2016. ISBN: 978-80-257-1743-1

Historia Bohemica, Historie česká. PIUS II., Dana MARTÍNKOVÁ, Alena HADRAVOVÁ a Jiří MATL. Nakladatelství KLP-Koniasch Latin Press, 1998. ISBN 80-85917-40-8. [online] Dostupné z: <https://ndk.cz/uuid/uuid:ffe0c3d0-14f9-11e4-90aa-005056825209>

Kosmova kronika česká. KOSMAS. Karel HRDINA, Marie BLÁHOVÁ. Nakladatelství Československý spisovatel, 2012. ISBN 978-80-7459-110-5

Kroniky doby Karla IV. Marie BLÁHOVÁ a kol. Nakladatelství Svoboda, 1987. ISBN 25-107-87

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (1). Jiří DAŇHELKA, Karel HÁDEK, Bohuslav HAVRÁNEK, Naděžda KVÍTKOVÁ. Nakladatelství Academia, 1988. ISBN nemá.

Literatura:

GRAUS, František. *Živá minulost*. Nakladatelství Argo, 2017. ISBN 978-80-257-2015-8

CHARVÁT, Petr. *Příběhy dávného času*. Nakladatelství Vyšehrad, 2022. ISBN 978-80-7601-605-7

KARBUSICKÝ, Vladimír. *Báje, mýty, dějiny*. Nakladatelství Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0524-0

KRÁLÍK, Oldřich. *Kosmova kronika a předchozí tradice*. Nakladatelství Vyšehrad, 1976. ISBN nemá.

KRÁLÍK, Oldřich. *Kouřim či Libice?*, in: *Listy filologické/Folia philologica*, roč. 95, č. 4, 1972, s. 207–214, zde s. 211. [online] Dostupné z: <https://www.jstor.org/stable/23460466>, s. 211.

NEJEDLÝ, Zdeněk. *Staré pověsti české jako historický pramen*. Nakladatelství Československý spisovatel, 1953. ISBN nemá.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Kosmas*. Nakladatelství Melantrich, 1972. ISBN nemá.

TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů*. Nakladatelství Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-646-X

TŘEŠTÍK, Dušan. *Počátky Přemyslovců*. Nakladatelství Lidové noviny, 1997. ISBN 80-7106-138-7

Bakalářské a diplomové práce:

KONČELÍKOVÁ, Iveta, *Epické žánry v Kosmově kronice*, 2009. [online] Dostupné z: https://theses.cz/id/v5cga6/downloadPraceContent_adipIdno_14129?zpet=%2Fvyhledavani%2F%3Fsearch%3Dluck%C3%A1%20v%C3%A1lka%26start%3D2

MAJSTRÍKOVÁ, Kateřina. *Staré pověsti české – dnešní pohled*, 2019. [online] Dostupné z:

<https://dspace.cuni.cz/bitstream/handle/20.500.11956/109412/130265484.pdf?sequence=1>

NGUYENOVÁ, Natálie. *Hradiště Vlastislav mezi mýty a skutečností*, 2022. [online] Dostupné z: <https://dspace5.zcu.cz/bitstream/11025/48468/1/Bakalarska%20prace%20%20Hradiste%20Vlastislav%20mezi%20myty%20a%20skutecnosti.pdf>

VELČEV, Stanislav. *Král a jeho šlechtic, šlechtic a jeho král. Pohled do staročeské rytířské epiky 14. století*, 2015. [online] Dostupné z: https://is.muni.cz/th/r47i1/diplomova_prace.pdf